

Çeşm-i Cihan:
Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi
ISSN: 2149-5866
Sayı: 10/1 (Temmuz) 2023 s. 111-125, TÜRKİYE
DOI: 10.30804/cesmicihan.1284245
Araştırma Makalesi

BABÜRNAME'DE GEÇEN ASTRONOMİ VE ASTROLOJİ İLE İLGİLİ ADLAR*

Şükriye Duygu ÇAĞMA**

Öz: Gökyüzü ve gökyüzü cisimlerinin hareketleri tarih öncesinden beri insanların dikkatini çekmiştir. İnsanlar gökyüzü cisimlerinin hareketlerini izlemiş, kaydetmiş, onların hareketlerine göre cetveller hazırlamış ve bu kayıtları kendilerince yorumlamışlardır. Astronominin gelişimi pek çok uygarlığın çalışmalarının birleştirilmesiyle oluşmuştur. Daha sonra gezegen hareketleri ve yıldızların konumunun insanlar ve olaylar üzerinde etkileri olduğu düşünülmüş, bunlara bazı yorumlar getirilmiştir. Böylece Astroloji doğmuştur. Bu tür çalışmalar yöneticiler tarafından da desteklenmiş, hemen her sarayda astronomi bilgini "müneccimbaşı" sıfatıyla kendine yer bulmuştur. Babür Sultanlığı'nın kurucusu olan Babür'ün yer yer anı yer yer günlük özelliği taşıyan oldukça samimi ve açık sözlü bir üslupla kaleme aldığı Babürname, Türk ve Batı dünyasında oldukça değerli bir eser sayılmaktadır. Bir padişah tarafından kaleme alınmasının yanı sıra dili ve içeriği bakımından oldukça zengin olması da onu önemli kılan unsurlardır. Bu çalışmada Çağatay Türkçesinin en mühim nesirlerinden olan Babürname'de yer alan astronomi ve astroloji ile ilgili isimler çeşitli yönlerden incelenmiştir. Hem yapı hem de söz varlığı bakımından incelenen bu adlar ayrıca döneminin çeşitli inanışlarına da ışık tutmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Babür, Babürname, Vekayi, Astronomi, Astroloji, müneccim

NOUNS RELATED TO ASTRONOMY AND ASTROLOGY IN THE BABURNAME

Abstract: The sky and the movements of celestial bodies have attracted the attention of people since prehistoric times. People watched and recorded the movements of celestial bodies, prepared rulers according to their movements and interpreted these records in their own way. The development of astronomy was formed by combining the work of many civilizations. Later, it was thought that the planetary movements and the position of the stars had effects on people and events, and some comments were made on them. Thus Astrology was born. Such studies were also supported by the rulers, and the astronomer found a place in almost every palace as the "chief astrologer". Baburname, which was written by Babur, the founder of the Babur Sultanate, in a very candid and frank style, which has a dairy and memoir characteristic from time to time, is considered a very valuable work in the Turkish and Western world. In addition to being written by a sultan, the fact that it is very rich in terms of language and content are the factors that make it important. In this study, the names related to astronomy and astrology in Baburname, one of the most important prose of Chagatai Turkish, were examined from various aspects. The names examined in terms of both structure and semantics also shed light on various beliefs of the period.

Key Words: Babur, Baburname, Vekayi, astronomy, astrology, astrologer.

Başvuru/ Submitted: 17.04.2023

Kabul/ Accepted: 03.07.2023

* Çalışma, Şükriye Duygu Çağma'nın, "Babürname'de İsimlerin Kavram Alanlarına Göre Sınıflandırılması" adlı yayınlanmamış doktora tezinden üretilmiştir.

** Okutman, Makedonya Gotse Delchev Üniversitesi, Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ORCID ID: 0009-0008-8115-0831, s.duygu.c@hotmail.com.

I. Giriş

TDK'nin Çevrim içi Güncel Türkçe Sözlüğünde¹ astronomi “gök bilimi”, astroloji ise “yıldız falcılığı” olarak ifade edilir. Astronomi ile ilgili çalışmalar çok eski çağlarda başlamıştır.

Güneşin, ayın ve yıldızların hareketlerini inceleyen insanların farklı coğrafyalarda yaptığı çalışmaların toplamı ile bugünkü modern astronominin temelleri atılmıştır. İslam dünyası Ortaçağ'da eski uygarlıkların astronomi bilgilerini (Hint Astrolojisi) benimsemiş; VIII-IX. yüzyıllarda Yunan kaynakları Arapçaya çevrilerek bu bilgiler ışığında astronomi geliştirilmiştir. Özellikle Arapçaya aktarılan Batlamyus'un eserleri yapılan araştırmalarda kaynak olarak kullanılmıştır. Daha sonra yapılan ölçümlerle bazı yanlışlar düzeltilmiş ve eksiklikler tamamlanmıştır. İncelemelerin yapılabilmesi için gözlemevleri kurulmuş ve bu çalışmalar padişahlar tarafından da desteklenmiştir (Unat 2013, C. 44, s. 397-398).

Türklerde astronomi çalışmalarına baktığımızda ise “evrenin çeşitli görünüşlerini, mekân ve zaman içinde tüm evreni kapsayan bir düzen olarak açıklama girişimi proto Türk sanılan Çular'a (M.Ö. 1059–249) atfedilmektedir.” (Unat 2004: s. 18). Gökyüzünün bir düzen üzerine kurulu olduğunu düşünen Türkler uzun süre güneş yılına dayanan on iki hayvanlı Türk takvimini kullanmışlardır. Fergânî, Beyrûnî, İbn Sînâ, Ömer Hayyâm, Nasîrüddin el-Tûsî, Uluğ Bey, Ali Kuşçu astronomi alanında önemli çalışmalar yapmış âlimlerdir.

Astroloji ve burçlar ile ilgili veriler İslamiyet öncesine dayanmaktadır. Sümerlerin çivi yazılı metinlerde açık olmasa da burçlardan bahsedilmektedir. Ayrıca Akkadca, Elamca ve Hititçe metinlerde de on iki burçtan bahsedilmektedir. Milattan önce I. yüzyılda Asur- Bâbil medeniyetleri tarafından yazılan metinlerde de bu burçların isimleri geçmektedir. Burçların sabit bir yörüngede yıl içinde ilerledikleri ve bu hareketlerinin yeryüzünü etkilediği inancı mevcuttur. Asur geleneğini takip eden Yahudi-İbrânî metinlerinde ise burçlar *mezzolat* adıyla anılır. Burada da burçlar ve burçların insanların karakterine ve eylemlerine etki ettiği inancı yer almaktadır. Ortaçağ'da Sefer Yesirah adlı bir kitapta net bilgilerle yörünge burçlara bölünmesi anlatılmaktadır. Homeros, Grek sahasında konuya değinen ilk kişi olmuştur. Eudoxus kırk dört, Ptolemy (m.s. 100-178) ise kırk sekiz burçtan bahsetmektedir. Hinduizm ve Budizm'de *nakşatra* denilen yirmi sekiz burç bulunmaktadır. Sâsânî dönemi İran metinlerinde on iki, Çin geleneğinde de *sü* adını alan yirmi sekiz burç vardır (Demirci, 1992, C. 6, s. 421-422).

Kur'ân-ı Kerîm'de dört yerde burçlardan bahsedilmektedir. Biri “kale burcu” anlamıyla kullanılmışken diğer üçü “gökteki burç” anlamını taşımaktadır. Tefsirlerde ise “semavî surların kuleleri” şeklinde anlamlandırıldığı görülmekle beraber “zuhur eden, yüksekte olan; kale veya saray burcu” olarak tanımlanmıştır. Bazı yerlerde “gök kapıları” ve “büyük yıldız” şeklinde

¹ <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 28.03.2023)

açıklandığı görülmektedir (Kutluer, 1992, C. 6, s. 422-424). Mezopotamya medeniyetlerinden bu yana genelde hayvanlarla temsil edilen burçlar İslamiyet'te de bu isimlerle kullanılmaktadır. On iki burçtan oluşan Zodyak kuşağındaki yıldız ve gezegenlerin birbirleriyle, ay ve güneşle olan ilişkileri değerlendirilmekte ve yorumlanmaktadır. Müneccimlerin işi önemli bir olay veya karar anının gök haritasını çıkararak yıldızların konum ve derecelerini hesaplamak ve birbirleriyle yaptıkları açılara bakarak tahminde bulunmaktır. İslâm düşünce ve bilim tarihinde XI. yüzyıla kadar astronomi ve astroloji arasındaki ayırım pek belirgin değildir. Müslüman filozof ve bilginlerin bir kısmı, astronominin yanı sıra “yıldızların mevkilerinden belirli anlamlar çıkarma sanatı” şeklinde nitelendirilen astrolojiyi (ilm-i ahkâm-i nücûm veya tencîm) bir matematik veya tabiat bilimi olarak kabul etmiş, bir kısmı ise reddetmiştir (Kutluer,1992, C. 6, s. 422-424).

Bu çalışmada, oldukça geniş içeriğe sahip olan Babürname gök bilimi ve astroloji ilgili söz varlığı açısından değerlendirilmiş, bu bağlamda kullanılan adlar belirlenip, köken ve anlam bakımından değerlendirilmesi yapılarak işaret ettiği inançların ortaya konulması amaçlanmıştır.

II. Yöntem

Çalışmada Thackston'ın tarafından yayımlanan metin kaynak olarak kullanılmış ayrıca Çağatay Türkçesinin önemli eserlerinden Babürname ve müellifi hakkında kısaca bilginin ardından Babürname'de geçen astronomi ve astroloji ile ilgili adlar incelenmiştir. Metinde belirlenen kelimelerin anlamı çeşitli sözlüklerden taranmış, sayfa, varak ve satır numaralarına yer verilmiştir. Köken bakımından da incelenen adların tarihî lehçelerde de karşılıkları belirtilerek olası ses ve anlam değişiklikleri de tespit edilmeye çalışılmıştır. Bütün adların çeşitli eser ve sözlüklerdeki karşılıkları verilmiş; sonra da adların metin içerisindeki kullanımları incelenmiştir. Bu çalışmada “Babürname'de İsimlerin Kavram Alanlarına Göre Sınıflandırılması” (2020) adlı araştırmaya da başvurulmuştur.²

III. İnceleme

1.Babür ve Babürname

Babür, 6 Muharrem 888'de (14 Şubat 1483) Fergana'da dünyaya gelir. Babası Ömer Şeyh, Timur'un torunlarından Ebu Said Mirza'nın oğlu, annesi Kutluğ Nigâr Hanım ise Cengiz'in torunlarından Yûnus Han'ın kızıdır. Andican'da, büyükannesi Esen Devlet Begim'in yanında vali sıfatıyla eğitilirken babasının uçurumdan düşerek ölmesi üzerine 10 Haziran 1494'te, 12 yaşında, Fergana'da tahta çıkar. Tahta çıkışından sonra ortaya çıkan karışıklıklarla Babür'ün yurt edinme ve saltanat sürme mücadelesi de başlar (Konukçu, 1991, 395).

² Şükriye Duygu Çağma, “Babürname'de İsimlerin Kavram Alanlarına Göre Sınıflandırılması”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2020.

Babür iyi bir devlet adamı olmanın yanı sıra bilime saygı duyan iyi bir araştırmacıdır. Tahta geçtikten sonra Babürname³ adlı eserini yazmaya başlar (Thackson 1993, 53, 405, 769, 539).

Eser, herhangi bir ön söz veya bir giriş kısmı olmaksızın Babür'ün on iki yaşında Fergana'da tahtına çıkışı ile başlayıp ölümünden bir yıl öncesine kadarki hayatını anlatır. Eserin bazı kısımları eksiktir. 5 Ramazan 899 (9 Haziran 1494) ile 3 Muharrem 936 (7 Eylül 1529) arasını içine alan dönem, Temmuz 1503 - Mayıs 1504, Mayıs 1509 - 2 Ocak 1519, 1521'den birkaç gün hariç, 13 Aralık 1520 - 17 Ekim 1525 ve Eylül 1529-1530 yılları arasındaki kısım bulunmamaktadır. Vakaların geçtiği coğrafi sahalara göre eserde sadece 1494-1503 (Fergana), 1504-1520 (Kâbil), 1525-1529 (Hindistan) yılları arasındaki dönemler mevcuttur (Akün, 1991, 404).

Özetle eser değerlendirildiğinde Babür'ün 47 yıllık ömrünün 12 yaşına kadar olan kısmı ve eseri yazmaya başladıktan sonraki eksik kalan kısımlarıyla birlikte 29 yıllık bölümü bulunmamaktadır (Şen, 1993, XVIII).

Babür'ün çok yönlülüğü, bir devlet adamı olarak geniş imkânlarla sahip olması ve her gördüğü, yaşadığı olayı aktarma hevesi eseri hem basit bir hatıra olmaktan çıkarmakta hem onun bilgeliğini sergilemekte hem de yaşadığı dönemin sosyo-kültürel havasını yansıtmaktadır. Konusu ve dili bakımından oldukça zengin olan eser Çağatay Türkçesinin nesir alanındaki en güzel örneklerindedir. İçeriği sayesinde eser tarihçi ve dilcilerin yanı sıra coğrafyacı, botanikçi, zoolog, etnolog, oryantalist, sanat tarihçisi vb. bilim adamlarını da yakından ilgilendiren bilgiler sunmakta ve bu anlamda yazıldığı döneme pek çok yönden ışık tutmaktadır.

2.Babürname'de Astronomi ve Astroloji İle İlgili Adlar

2.1. Astronomi ve Astroloji ile İlgili Arapça veya Farsça Adlar

2.1.1.Astronomi ve Astroloji ile İlgili Arapça veya Farsça Tek Kelimeden Oluşan Adlar

Babürname'de bulunan astronomi ve astrolojiyle ilgili adların çoğu Arapça ve Farsçadan ödünçlenmiş kelimelerdir. Burçların adları, gökyüzünü incelemeye yarayan aletler ve gök cisimlerinin adları Arapça ve Farsça verilmiştir.

Bu çalışmada astronomi ve astrolojiyle ilgili Arapça, Farsça adlar için öncelikle Ötüken Türkçe Sözlük'e başvurulmuş ardından diğer sözlüklerdeki karşılıkları incelemiştir:

aşturlâb (< Ar. *usturlap*) "yıldızların Arz'a nazaran yükseklik derecesini bulmakta kullanılan alet". Çevrim içi Ötüken Türkçe Sözlükte⁴ kelimenin kökeni "*Yun. astrolabion* > Ar.

³ Esere "Babürnâme" adı sonradan verilmiş ve yaygınlaşmıştır. Babür eserinden "Vekayi" ve "Târih" adıyla bahseder.

usÔurlâb” şeklinde gösterilmektedir. Al Mawrid’ de (1995, s. 104) ve ACPED’ de (1892, s.52) “usturlap” olarak verilmiştir. HARTS’ de (2012, s. 628) kelime kökeni Farsça olarak verilmekle birlikte “dürbün” olarak anlamlandırılmıştır.

Karahanlı ve Kıpçak Türkçesi sözlüklerinde bu sözcük yer almamaktadır.

Metinde “yıldızların arza nazaran yükseklik derecesini bulmakta kullanılan alet, usturlap” olarak tanımlanan kelime eserde geçen şahısların bu ilmi bildiğinden bahsederken kullanılmaktadır:

Asturlâb u nucûmnı yaxşı bilür edi (365/175b/14).

munaccim (< Ar. *müneccim*) “1. Gök bilimi ile uğraşan kimse; gök bilimci; astronom. 2. Yıldızlara bakarak, yıldızların hareketlerine göre insanların başlarına geleceklerle ilgili sonuçlar çıkararak kişi; yıldız falına bakan kimse; astrolog”.

Al Mawrid’ de (1995, s. 1118) *astrologer* “astrolog”, ACPED’ de (1892, s. 1323) [munajjim] *An astronomer, astrologer, almanac-maker* “astronom, astrolog, takvim düzenleyen”, KRHTS’ de (2006, s. 314) “müneccim”, (2012, s.551) “müneccim”, HARTS’ de (2012, s. 417) “müneccim”, KIPTS’ de (2007, s. 192) “astrolog, müneccim” karşılıkları verilmiştir.

Padişahların bir müneccimlerinin olduğu ve bilhassa önemli olayların bu insanlara danışıldığı eskiden beri bilinmektedir. Bir İran devlet geleneği olarak kabul edilen bu durum Türklerde de görülmektedir. Osmanlıda müneccimbaşılık adı altında bir müessese yer almaktadır (Aydüz, 2006, 169). Zira eserde de Babür’ün sarayında bulunan bir müneccimden bahsedilmektedir:

...Muhammad Şarîf Munajjim Şüm-Nafs, agar manga aytur yârâsı yoq edi, harkimgä yoluqşa mubâlağalar bilä aytur erdi kim bu ayyâmda Mirrix ğarb sarı dur: harkim bu tarafdın uruşsa mağlûb bolur (669/311b/4).

raşad (< Ar. *rasat*) “gök cisimlerini gözleme, gözlem”, Al Mawrid’ de (1995, s. 572) *observation, watch(ing), monitoring, surveillance* “gözlem, izleme, gözleme, gözetleme”, ACPED’ de (1892, s. 37) *observations of the stars, or of roads (through deserts)* “yıldızların ya da yolların gözlemlenmesi” HARTS’ de (2012, s. 478) “gözetleme, dürbün” anlamları vardır.

Karahanlı ve Kıpçak Türkçesi sözlüklerinde sözcük bulunmamaktadır.

Sözcük, metinde Hindistan’ da yapılan bir gözlem ve bu gözlem sonucu oluşturulan bir cetvelden bahsedilirken kullanılmaktadır:

-hâlâ Mandûğa maşhûrdur- yana bir raşad qılıpturlar kim hâlâ Hindülarning musta’malı Hindüstânda ol zîj dur (97/46b/1 - 97/46b/2).

⁴ <https://otukensozluk.com/> (Erişim Tarihi 28.03.2023)

zīc (< Far. *zīc*) “yıldızların yerlerini ve dolaşmalarını göstermek için hazırlanmış cetvel bk. tarnav, çortun (1), eşter kerden, morı (2), astrolojik cetvel”. ACPED’ de (1892, s. 633) *A mason's rule; astronomical tables* “duvarcı cetveli, astronomik tablolar” şeklinde açıklanmaktadır.

Karahanlı, Harezmi-Altınordu ve Kıpçak Türkçesi sözlüklerinde sözcük yer almamaktadır.

Metinde geçen bu kelimeler gözlemvlerinden ve bu gözlemvlerinde yapılan ölçümlerle oluşturulan astrolojik cetvellere işaret etmektedir:

Bu zījlarğa baqa nāqış nāqışraq dur (97/46b/2).

burc (< Ar. *burc*) “kale, burç, güneşin ayrıldığı on iki kısımdan her biri, Zodyak üzerindeki 12 yıldız kümesinin her biri”, Al Mawrid’ de (1995, s. 217) *sign (of the zodiac)* “burç”, ACPED’ de (1892, s. 170) *the station of a planet; a sign of the zodiac* “bir gezegenin istasyonu, Zodyak burcu”, KRHTS’ de (2006, s. 169) “burç, kale burcu”, (2012, s.156) “kale, hisar”, HARTS’ de (2012, s. 112) “burç, kale burcu, köşe, uç”, KIPTS’ de (2007, s. 38) Sözlükte bu sözcüğün sadece “burc, kale burcu” anlamları yer almaktadır.

Metinde bu kelime güneşin bulunduğu astrolojik burcu ifade için kullanılmaktadır:

Şa’bān ayıda āftāb Dalv burjıda edi kim Kābuldın Hindūstān ‘azīmatı bilā atlanıldı (301/145a/6).

‘akrab (< Ar. *‘akreb*) “Akrep burcu.” Al Mawrid’ de (1995, s. 771) *Scorpio, scorpion, scorpious* “akrep, akrep burcu”, ACPED’ de (1892, s. 858) *A scorpion; the sign Scorpio* “akrep, akrep burcu”, HARTS’ de (2012, s. 36) “akrep”, KIPTS’ de (2007, s. 6) Bu sözcüğün sadece “akrep” anlamı yer almaktadır.

Karahanlı Türkçesi sözlüğünde sözcük yer almamaktadır.

Hindistan’ı fetheden Babür, mevsimlerden bahsederken Hintçe ay adlarını verdikten sonra Arapça karşılıklarını burç adlarıyla vermektedir. Metne göre Akrep burcu Hintçe “Eghen” ayına denk gelmekte ve Hindistan’daki kış mevsimine dâhil olmaktadır:

Bularning kabīsası bu dur. < Cayt, Baysāk, Jet Āsār> tābistān muvāfiq-i Hūt <va Ḥamal va Sawr va Jawzā>; < Sāwan, Bhādon, Kuwār va Kātik> bişkāl muvāfiq-i Saraṭān <va Asad va Sumbula va Mīzān. Āghan, Pūs, Māgh, Phāgun> zimistān muvāfiq-i ‘Aqrab <va Qaws va Jady va Dalv> (619/288b/16).

asad (< Ar. *esed*) “Aslan burcu”. Al Mawrid’de (1995, s. 104) *Leo* “aslan”, ACPED’ de (1892, s. 57) *A lion; the sign Leo* “aslan, aslan burcu”, KIPTS’ de (2007, s. 75) “aslan” anlamı taşıyan bu sözcük “esed” şeklinde alınmıştır.

Karahanlı ve Harezmi-Altınordu Türkçesi sözlüklerinde sözcük yer almamaktadır.

Metne göre Aslan burcu Hintçe “Bādūn” ayına denk gelmekte ve Hindistan’daki yağmur mevsimine dâhil olmaktadır:

Bularning kabīsası bu dur. < Cayt, Baysāk, Jet Āsār> tābistān muvāfiq-i Ḥūt <va Ḥamal va Sawr va Jawzā>; < Sāwan, Bhādon, Kuwār va Kātik> bişkāl muvāfiq-i Saraṭān <va Asad va Sumbula va Mīzān. Āghan, Pūs, Māgh, Phāgun> zimistān muvāfiq-i 'Aqrab <va Qaws va Jady va Dalv> (619/288b/16).

cady (< Ar. *cedy*) “Oğlak burcu”. Al Mawrid’ de (1995, s. 414) *Capricorn* “Oğlak”, ACPED’ de (1892, s. 358) *the sign Capricorn* “Oğlak burcu”.

Karahanlı, Harezmi-Altınordu ve Kıpçak Türkçesi sözlüklerinde sözcük yer almamaktadır.

Metne göre Oğlak burcu Hintçe “Mâh” ayına denk gelmekte ve Hindistan’daki kış mevsimine dâhil olmaktadır:

Bularning kabīsası bu dur. < Cayt, Baysāk, Jet Āsār> tābistān muvāfiq-i Ḥūt <va Ḥamal va Sawr va Jawzā>; < Sāwan, Bhādon, Kuwār va Kātik> bişkāl muvāfiq-i Saraṭān <va Asad va Sumbula va Mīzān. Āghan, Pūs, Māgh, Phāgun> zimistān muvāfiq-i 'Aqrab <va Qaws va Jady va Dalv> (619/288b/16).

cawzā (< Ar. *cevzā*) “İkizler burcu”. Al Mawrid’ de (1995, s. 438) *Gemini* “İkizler”, ACPED’ de (1892, s. 377) [jauzā’] *Gemini* “İkizler” olarak verilmiştir.

Karahanlı, Harezmi-Altınordu ve Kıpçak Türkçesi sözlüklerinde sözcük yer almamaktadır.

Metne göre İkizler burcu Hintçe “Esâr” ayına denk gelmekte ve Hindistan’daki yaz mevsimine dâhil olmaktadır:

Bularning kabīsası bu dur. < Cayt, Baysāk, Jet Āsār> tābistān muvāfiq-i Ḥūt <va Ḥamal va Sawr va Jawzā>; < Sāwan, Bhādon, Kuwār va Kātik> bişkāl muvāfiq-i Saraṭān <va Asad va Sumbula va Mīzān. Āghan, Pūs, Māgh, Phāgun> zimistān muvāfiq-i 'Aqrab <va Qaws va Jady va Dalv> (619/288b/16).

dalv (< Ar. *delv*) “Kova burcu” Al Mawrid’ de (1995, s. 550) *Aquarius* “Kova burcu”, ACPED’ de (1892, s. 533) *the sign Aquarius* “Kova burcu”, HARTS’ de (2012, s. 144) “kova, su kovası”, KIPTS’ de (2007, s. 58) “su kovası” anlamı ile yer almaktadır. KRHTS’ de sözcüğe rastlanmamıştır.

Metne göre Kova burcu Hintçe “Pâgün” ayına denk gelmekte ve Hindistan’daki kış mevsimine dâhil olmaktadır:

Bularning kabīsası bu dur. < Cayt, Baysāk, Jet Āsār> tābistān muvāfiq-i Ḥūt <va Ḥamal va Sawr va Jawzā>; < Sāwan, Bhādon, Kuwār va Kātik> bişkāl muvāfiq-i Saraṭān <va Asad va Sumbula va Mīzān. Āghan, Pūs, Māgh, Phāgun> zimistān muvāfiq-i 'Aqrab <va Qaws va Jady va Dalv> (619/288b/16).

ḥamal (< Ar. *hamel*) “Koç burcu”. Al Mawrid’ de (1995, s. 490) *Aries, Ram* “Koç”, ACPED’ de (1892, s. 431) [haml] *the sign Aries* “Koç burcu”, HARTS’ de (2012, s. 213) “koç burcu, burc-ı hamel”, KIPTS’ de (2007, s. 91) Sözlükte “Hamel, kuzu burcu” anlamıyla verilmiştir.

Karahanlı Türkçesi sözlüğünde sözcüğe rastlanmamıştır.

Metne göre Koç burcu Hintçe “Beyzâk” ayına denk gelmekte ve Hindistan’daki yaz mevsimine dâhil olmaktadır:

Bularning kabîsası bu dur. < Cayt, Baysâk, Jet Âsâr> tâbistân muvâfiq-i Hût <va Hâmal va Sawr va Jawzâ>; < Sâwan, Bhâdon, Kuwâr va Kâtik> bişkâl muvâfiq-i Saraţân <va Asad va Sumbula va Mîzân. Âghan, Pûs, Mâgh, Phâgun> zimistân muvâfiq-i ‘Aqrab <va Qaws va Jady va Dalv> (619/288b/16).

hût (< Ar. *hût*) “Balık burcu”. Al Mawrid’ de (1995, s. 493) *Pisces, Fishes* “Balık burcu”, ACPED’ de (1892, s. 433) *the sign Pisces* “Balık burcu”, HARTS’ de (2012, s. 238) “balık burcu, burc- hut”. Karahanlı ve Kıpçak Türkçesi sözlüklerinde sözcüğe rastlanmamıştır.

Metne göre Balık burcu Hintçe “Çitâr” ayına denk gelmekte ve Hindistan’daki yaz mevsimine dâhil olmaktadır:

Bularning kabîsası bu dur. < Cayt, Baysâk, Jet Âsâr> tâbistân muvâfiq-i Hût <va Hâmal va Sawr va Jawzâ>; < Sâwan, Bhâdon, Kuwâr va Kâtik> bişkâl muvâfiq-i Saraţân <va Asad va Sumbula va Mîzân. Âghan, Pûs, Mâgh, Phâgun> zimistân muvâfiq-i ‘Aqrab <va Qaws va Jady va Dalv> (619/288b/16).

ķaws (< Ar. *ķavs*) “Yay burcu”. ACPED’ de (1892, s. 994) [qaus] *the sign Saggitarius* “Yay burcu” .

Karahanlı, Harezmi-Altınordu ve Kıpçak Türkçesi sözlüklerinde sözcük yer almamaktadır.

Metne göre Yay burcu Hintçe “Pûs” ayına denk gelmekte ve Hindistan’daki yaz mevsimine dâhil olmaktadır:

Bularning kabîsası bu dur. < Cayt, Baysâk, Jet Âsâr> tâbistân muvâfiq-i Hût <va Hâmal va Sawr va Jawzâ>; < Sâwan, Bhâdon, Kuwâr va Kâtik> bişkâl muvâfiq-i Saraţân <va Asad va Sumbula va Mîzân. Âghan, Pûs, Mâgh, Phâgun> zimistân muvâfiq-i ‘Aqrab <va Qaws va Jady va Dalv> (619/288b/16).

mîzân (< Ar. *mîzân*) “Terazi burcu”. Al Mawrid’ de (1995, s. 1130) *Libra, Balance, Scales* “Terazi burcu”, ACPED’ de (1892, s. 1362) *the celestial sign Libra* “Terazi burcu”, HARTS’ de (2012, s. 396) “ölçü, terazi”, KIPTS’ de (2007, s. 185) metinlerde “1. itidal, ölçü 2. terazi, ölçü aleti” anlamlarıyla yer almaktadır.

Karahanlı Türkçesi sözlüğünde bu sözcüğe rastlanmamıştır.

Metne göre Terazi burcu Hintçe “Kâtik” ayına denk gelmekte ve Hindistan’daki yağmur mevsimine dâhil olmaktadır:

Bularning kabîsası bu dur. < Cayt, Baysâk, Jet Âsâr> tâbistân muvâfiq-i Hût <va Hâmal va Sawr va Jawzâ>; < Sâwan, Bhâdon, Kuwâr va Kâtik> bişkâl muvâfiq-i Saraţân <va Asad va

Sumbula va Mîzân. Āghan, Pūs, Māgh, Phāgun> zimistân muvâfiq-i 'Aqrab <va Qaws va Jady va Dalv> (619/288b/16).

saraṭan (< Ar. *seraṭan*) “Yengeç burcu”. Al Mawrid’ de (1995, s. 630) *Cancer* “Yengeç”, ACPED’ da (1892, s. 675) *the sign Cancer* “Yengeç burcu”, KRHTS’ de (2006, s. 357) [sertân], “Yengeç burcu”, KIPTS’ de (2007, s. 232) sözcük “Atın tırnakları etrafındaki etin dökülmesi” gibi astrolojiyle ilgisi olmayan bir anlam taşımaktadır.

Harezmi- Altınordu Türkçesi sözlüğünde bu sözcüğe yer verilmemiştir.

Metne göre Yengeç burcu Hintçe “Sâven” ayına denk gelmekte ve Hindistan’daki yağmur mevsimine dâhil olmaktadır:

Bularning kabîsası bu dur. < Cayt, Baysāk, Jet Āsār> tâbistân muvâfiq-i Ĥût <va Ḥamal va Sawr va Jawzâ>; < Sâwan, Bhâdon, Kuwâr va Kâtik> bişkâl muvâfiq-i Saraṭân <va Asad va Sumbula va Mîzân. Āghan, Pūs, Māgh, Phāgun> zimistân muvâfiq-i 'Aqrab <va Qaws va Jady va Dalv> (619/288b/16).

sawr (< Ar. *sevr*) “Boğa burcu”. Al Mawrid’ de (1995, s. 404) *Bull, steer, ox* “Boğa”, ACPED’ de (1892, s. 347) [şaur], *A bull; Taurus, the zodiacal sign* “Boğa, Boğa burcu”.

Sözcük, Karahanlı, Harezmi-Altınordu ve Kıpçak Türkçesi sözlüklerinde sözcük yer almamaktadır.

Metne göre Boğa burcu Hintçe “Çit” ayına denk gelmekte ve Hindistan’daki yaz mevsimine dâhil olmaktadır:

Bularning kabîsası bu dur. < Cayt, Baysāk, Jet Āsār> tâbistân muvâfiq-i Ĥût <va Ḥamal va Sawr va Jawzâ>; < Sâwan, Bhâdon, Kuwâr va Kâtik> bişkâl muvâfiq-i Saraṭân <va Asad va Sumbula va Mîzân. Āghan, Pūs, Māgh, Phāgun> zimistân muvâfiq-i 'Aqrab <va Qaws va Jady va Dalv> (619/288b/16).

sumbula (< Ar. *sünbûla*) “Başak burcu”. Al Mawrid’ de (1995, s. 647) *Virgo* “Başak”, ACPED’ de (1892, s. 700) [sambalat], *the sign Virgo* “Başak burcu”.

Karahanlı ve Kıpçak Türkçesi sözlüklerinde sözcük yer almamaktadır. Harezmi-Altınordu Türkçesi Sözlüğünde ise özel isim olarak geçmektedir.

Metne göre Başak burcu Hintçe “Kûvâr” ayına denk gelmekte ve Hindistan’daki yağmur mevsimine dâhil olmaktadır:

Bularning kabîsası bu dur. < Cayt, Baysāk, Jet Āsār> tâbistân muvâfiq-i Ĥût <va Ḥamal va Sawr va Jawzâ>; < Sâwan, Bhâdon, Kuwâr va Kâtik> bişkâl muvâfiq-i Saraṭân <va Asad va Sumbula va Mîzân. Āghan, Pūs, Māgh, Phāgun> zimistân muvâfiq-i 'Aqrab <va Qaws va Jady va Dalv> (619/288b/16).

âftâb (< Far. *âfitâb*) “güneş, gün ışığı”. ACPED’ de (1892, s. 79) *sunshine; The sun; a day* “gün ışığı, Güneş, gün”, HARTS’ de (2012, s. 28) “güneş”

Karahanlı ve Kıpçak Türkçesi sözlüklerinde bu sözcük yer almamaktadır.

Metinde bu kelime güneşin hangi burçta olduğunu belirtmek üzere kullanılmaktadır:

Şa'bān ayıda āftāb Dalv burjıda edi kim Kābuldın Hindūstān 'azīmatı bile atlanıldı
(301/145a/6).

hilāl (< Ar. *hilāl*) “ayın yay biçiminde görülen hâli, yeni ay, hilal”. Al Mawrid’ de (1995, s. 1209) *crescent, new moon, half- moon* “hilal, yeni ay, yarım ay”, ACPED’ de (1892, s. 1505) *Agreeing (with one) by the month, or from month to month, or new moon to new moon; the new moon; also the moon on the wane, especially the first and last two or three days* “(Biriyle) aydan aya veya hilâlden hilâle kadar anlaşmak; yeni ay; ayın küçülme fazı, özellikle ilk ve son iki veya üç günü”, KRHTS’ de (2006, s. 220) “Hilâl, yay sekinde görülen yeni ay”, HARTS’ de (2012, s. 231) “yeni ay”, KIPTS’ de (2007, s. 97) “hilâl” olarak verilmiştir.

Metinde bu kelime Ramazan ayının bitişini simgeleyen hilâlin görünmesinden bahsedilirken kullanılmaktadır:

‘Īd hilālī bu yurtta körüldi (517/243a/21).

mirriḥ (< Ar. *Merih*) “Merih, Mars”. Al Mawrid (1995, s. 1025) *Mars* “Mars”, ACPED’ de (1892, s. 1220) [mirriḥ], *The planet Mars* “Mars gezegeni”, HARTS’ de (2012, s. 387) [merrīḥ] “Mars yıldızı, gezegenlerden yere en yakın olanı”.

Karahanlı ve Kıpçak Türkçesi sözlüklerinde bu sözcük yer almamaktadır.

Bu kelimenin kullanıldığı parçada Babür, Rana Senga ile savaş hazırlığındayken bir müneccim Mars’ın Batı tarafında olduğunu ve bu tarafta kim savaşırsa mağlup olacağını söylemektedir. Halkı ve askeri endişelendiren bu söylem boş çıkmış ve Babür zafer elde etmiştir. Halkın endişelenmesi ve askerin huzursuz olması bize iki şey göstermektedir: Ya müneccimlere çok itimat edilmekte yahut Mars gezegeniyle ilgili olan bu inanış oldukça yaygın bulunmaktadır:

Mundaq maḥallda kim ötken vaqāyi’ u ḥālāt perasān söz va mukālamāttın, neçük kim mazkūr boldı, çerig elinin taraddud u tavahhumı bisyār edi, Muḥammad Şarīf Munajjim Şüm-Nafs, agar manga aytur yārāsı yoq edi, harkimge yoluqsa mubālağalar bile aytur erdi kim bu ayyāmda Mirriḥ ğarb sarı dur: harkim bu ṭarafdın ururssa mağlūb bolur (669/311b/4).

suhayl (< Ar. *süheyl*) “Güney yarım kürede yer alan büyük ve parlak bir yıldız, Süheyl yıldızı”. Al Mawrid’ de (1995, s. 649) *Canopus* “Süheyl”, ACPED’ de (1892, s. 712) *The star Canopus* “Süheyl yıldızı”, HARTS’ de (2012, s. 538) “zalim bir kişi” açıklamasıyla verilmektedir.

Karahanlı ve Kıpçak Türkçesi sözlüklerinde bu sözcük yer almamaktadır.

Süheyl yıldızını daha önce hiç görmemiş olan Babür bu yıldızı görmüş ve kelime böylelikle metne dâhil olmuştur. Batı’ da Canopus olarak geçen bu yıldız Sirius (Şi’râ) yıldızından sonra en

parlak yıldızdır. Güney yarım küreden çok net olarak gözlemlenebilmektedir. Babür'ün yıldızı gördükten sonra aktardığı şiire göre devlet, zenginlik, baht işaretidir:

Suhaylnı hargiz körgän emäs edim. Kötälgä çıqqaç oq janüb tarafı past yaruq yulduz köründi. Dedim kim "Suhayl bolmağay?" Dedilär kim "Suhayl dur" (257/125a/18 - 257/125a/19).

2.1.2. Astronomi ve Astroloji ile İlgili Arapça veya Farsça Tamlamalardan Oluşan Adlar

Babürname'de astronomi ve astroloji ile ilgili Arapça veya Farsça tamlamalardan oluşmuş adlar da yer almaktadır:

māhtāb (< Ar. *māh* + < Far. *tāb*) "ay ışığı, mehtap". ACPED' de (1892, s. 1352) *Moonlight, moonshine, full moon, splendour of the moon; the moon* "Ay ışığı, ay ışığı, dolunay, ayın parlaklığı; ay".

Karahanlı, Harezmi-Altınordu ve Kıpçak Türkçesi sözlüklerinde sözcük yer almamaktadır.

Metinde bu kelime Babür'ün kulak ağrısı sebebi ile afyon aldığından, mehtabın da buna sebep olduğundan bahsederken kullanılmaktadır:

Oşbu keçä qulaqımning taşvīši jihatıdın- va māhtāb ham bā'is edi- afyūn ixtiyār qıldım. Tanglası afyūn xumārı bisyār taşvīş berdi (725/340a/13).

2.1.3. Arapça Nispet i'si ile Oluşmuş Adlar

Metinde nispet i'si ile oluşturulan astrolojiyle ilgili tek bir ad bulunmaktadır:

nucūmī (< Ar. *nucūmī*) "yıldızlarla ilgili". Al Mawrid' de (1995, s. 1160) [*nucūm*], *to observe the stars, to practice astrology, star* "yıldızları gözlemlemek, astroloji çalışmak, yıldız", ACPED' de (1892, s. 1389) [*nujūmī*], *Astronomical; an astronomer, an astrologer* "Astronomik; astronom, astrolog", KRHTS' de (2006, s. 320) [*nücūm*] "Yıldızlar ilmi, heyet ilmi" (2012, s.565) "yıldızlar ilmi, heyet ilmi", HARTS' de (2012, s. 438) [*nücūm*] "yıldızlar",

KIPTS' de (2007, s. 202) [*nücūm*] "yıldızlar" anlamıyla geçmektedir.

Metinde yer alan bu sözcüğe incelenen sözlüklerde astrolog, gök bilimci anlamı verilmiş olsa da metin bağlamında farklı kullanıldığı görülmektedir. Semerkant tarif edilirken koordinatları verilmekte bu hesaplamanın ise astroloji ilmine dayalı olarak (yıldızların yeryüzüne göre olan uzaklıkları vs. hesaplanarak) yapıldığı anlaşılmaktadır:

Rub'-i maskūnda Samarqandça laṭīf šahr kamraq dur. Beşinçi iqlīmdın dur. Ṭūlišṭ ramz-i nujuūmī .. daraja u daqīqa dur (91/44b/22).

2.2.Astronomi ve Astroloji ile İlgili Türkçe adlar

2.2.1.Astronomi ve Astroloji ile İlgili Türkçe Tek Kelimededen Oluşan Adlar

Babürname'de geçen astronomi ve astroloji ile ilgili tek kelimededen oluşan tek Türkçe ad “yıldız”dur.

yıldız (< Tr. *yulduz*) “yıldız”, EDPT’ de (1972, s. 922) [yultuz] “yıldız”, EUTS’ de (1968, s. 305) [yulduz/ yultuz] “ 1. yıldız, 2. burç, 3. planet, gezegen”, KRHTS’ de (2012, s. 1022) [yılduz/ yulduz] “yıldız”, HARTS’ de (2012, s. 684) [yılduz/ yulduz] “yıldız”, KIPTS’ de (2007, s. 329) [yılduz/ yaldız/ yalduz/ yuldız/ yulduz / yıldız] “yıldız” anlamıyla yer almaktadır.

Suhaylnı hargiz körgän emäs edim. Kötälgä çıqqaç oq janüb tarafı past yaruq yulduz köründi. Dedim kim “Suhayl bolmağay?” Dedilär kim “Suhayl dur” (257/125a/18 - 257/125a/19).

2.2.2. Astronomi ve Astroloji ile İlgili Sıfat Tamlaması Niteliğinde Olan Türkçe Adlar

Türkçe kökenli isimlerden oluşan tek kelime grubu “sékiz yıldız”dur. Hakkında birkaç kaynaktan ancak bilgi edinebildiğimiz bu kelime grubu bir inanişaya da işaret etmektedir.

Sékiz Yıldız (< Tr. *sékkiz*, EDPT, s. 823 + *yulduz*, EDPT, s. 922) “sekiz yıldızdan oluşan ve çok uğursuz sayılan yıldız kümesi” (ACPED, s. 689.) Bu kelimeye yalnızca Steingass’ın sözlüğünde rastlanılmıştır. Arat ise eserinde bu kelimeyi ‘Zühre yıldızı (Venüs)’ olarak almaktadır (Arat, 2005, 235). Lewis de aslında bunun Sanskritçe ‘Sukra’ (Venüs) kelimesinin Uygur Türkçesindeki karşılığı olan ‘Şügür’ yıldızının yanlış okunmuş biçimi olduğunu, dolayısıyla böyle bir yıldız takımının hiç var olmadığını ifade etmektedir (Lewis, 1987). Şukur-Şükür, eski metinlerde “Zühre (Venüs) seyyaresi” olarak geçmektedir (Kabadayı, 2007, 98). Bu yıldızın Türk dilinde pek çok karşılığı bulunmaktadır: Zühre, Çolpan, Tang yıldızı, Seher Yıldızı, Sabah Yıldızı, Akşam Yıldızı, Kervankıran, Yaruq yultuz, Kıltıng yultus, Aq yulduz, Sari jildiz, Ömrüzäya(Li, 2014, 137- 149). Türk toplulukları arasında pek çok mitolojik hikâyeye konu olan yıldız genellikle güzelliği temsil etmektedir (Ögel, 1995, 213-214).

Eserde kullanılan bu kelime grubu bir inanişaya da işaret etmektedir. Zira Babür savaş hazırlığındayken bu yıldızı (aslında gezegen) görmüş ve tam tepede görünen yıldızın düşmanın arkasında kalacak şekilde savaşa başlanması gerektiğine karar vermiştir. Yıldızın bu konumunun düşmana zafer, kendilerine ise mağlubiyet getireceğinden endişe edip savaşı başlatmakta acele etmiştir:

Mening ihtimāmıning jihatı bu edi kim uruş küni Sekiz Yulduz aralıqta edi. Agar ol kündin ötsä on üç- on tört küngäça Sekiz Yulduz ganım arqası sarı bolur edi. Ol mulāhazalar heç egändür. Betaqrīb ta’jil qılıptur biz (179/89a/15 - 179/89a/16).

IV. Sonuç

Astroloji ve astronomi ile ilgili terimlerin incelendiği Babürname'de yirmi beş kelime tespit edilmiş olup bu adlar etimolojik açıdan değerlendirildiğinde kelimelerin çoğunun Arapça ve Farsça kökenli olduğu görülmüştür. Bir sözcük Arapça ve Farsça kelimelerin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Karahanlı döneminden itibaren Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin ödünçlendiği, Türkçe sözcüklerin yerine bu dillerden alınan kelimelerin kullanıldığı görülmektedir. Türkçe kökenli olan ad *yıldız* kelimesidir. Bir de Türkçe kökenli adlarla yapılmış sıfat tamlaması niteliğinde olan *sekiz yıldız* kelime grubu bulunmaktadır. Bazı Arapça ve Farsça kelimelerin tarihî lehçelerde farklı anlamda kullanıldığı görülmüştür: *hamal, sumbula, suhely* vb.

Eserde tespit edilen gökyüzü ve astroloji ile ilgili kelimeler göstermektedir ki, o çağda zaten astronomik alanda pek çok çalışma ortaya konulmuştur. Buna bağlı olarak rasathaneler kurulmuş, gözlemler ve ölçümler yapılmıştır. Coğrafi konumların belirlenmesi, bayramlar gibi özel günlerin tespiti hep nücum ilminin kullanılmasıyla mümkün olmuştur. Mevsimler burç adları ile anılmakta, güneşin bulunduğu burç, ayın fazları takip edilmektedir. Astrolojik olarak ise müneccimlere danışıldığını, yıldızlara özel anlamlar yüklendiğini ve yıldızların gökyüzündeki konumlarına göre önemli kararlar alındığını görülmektedir.

Eserde, Babür'ün Hindistan seferine Güneş Kova burcundayken çıkması, Şaybak Han ile yapacağı savaşta Zühre yıldızının düşmanın tarafına geçmemesi için savaşı çabuklaştırması, Süheyl yıldızını görünce bunu devlet ve mevki olarak yorumlanması, Mars gezegenin kimin tarafında bulunursa o kişinin kazanacağına inanılması bize gösteriyor ki tarihteki her padişah gibi Babür de astrolojiden faydalanmaktadır. Konu hakkında kendisi de bilgi sahibidir ve müneccimleri bulunmaktadır. Bazı astrolojik inanışlar o dönemin toplumunda da yer edinmiştir. Eserden tespit edilen bu adlar gök bilimi ile bilgilerin kullanımını ve günlük hayata inanç bazında yansımalarını ortaya koymaktadır.

Kısaltmalar

ACPED	A Comprehensive Persian – English Dictionary
Ar.	Arapça
bk.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
EDPT	An Etymological Dictionary of Pre Thirteenth-Century Turkish
EUTS	Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü
Far.	Farsça
HARTS	Harezmi-Altınordu Türkçesi Sözlüğü

KIPTS	Kıpçak Türkçesi Sözlüğü
KRHTS	Karahanlı Türkçesi Sözlüğü
s.	Sayfa
S.	Sayı
Tr.	Türkçe
vb.	ve benzeri

Kaynaklar

Akün, Ömer Faruk. "Babür". *İslam Ansiklopedisi*. (06.10.2022 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/babur#2-sanatkar-ve-fikir-adami-yonu> adresinden erişildi.)

Arat, Reşit Rahmeti. *Baburnâme*. İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2005.

Aydüz, Selim. "Osmanlı Devleti'nde Müneccimbaşılık Müessesesi". *Belleten*, S.70, 2006: s. 167-264.

Baalbaki Rohi. *Al- Mawrid, A Modern Arabic - English Dictionary, 7th Edition*. Beirut: Dar El-İlm Lilmalayin, 1995.

Caferoğlu Ahmet. *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları, 1968.

Clauson Sir Gerard. *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. London: Oxford University Press, 1972.

Çağbayır Yaşar. *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007.

Çağma, Şükriye Duygu. *Babürname'de İsimlerin Kavram Alanlarına Göre Sınıflandırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2020.

Demirci, Kürşat. "Burç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. VI , İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992. (20.03.2022 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/burc--astroloji> adresinden erişildi.)

Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 16. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1999.

Kabadayı, Osman. *Eski Türkçe Gök Bilimi (Astronomi) Terimleri*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, 2007.

Kanar, Mehmet. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları, 2009.

Kanar, Mehmet. *Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları, 2010.

Konukçu, Enver. "Bâbü". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. IV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991. (06.10.2022 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/babur#1> adresinden erişildi.)

Köprülü, Mehmet Fuat. "Babur". *İslam Ansiklopedisi*, II, İstanbul: M.E.B Yayınları, 1979.

Kutluer, İlhan. “Burç”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. VI , İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992 (20.03.2022 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/burc--astroloji> adresinden erişildi.)

Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.

Steingass, Francis Joseph. *A Comprehensive Persian- English Dictionary Including The Arabic Words and Phrases To Be Met With in Persian Literature*. London, 1892.

Şen, Mesut. *Babürname Gazi Zahirüddin Muhammed Babur giriş-metin (Kabil ve Hindistan bölümleri) açıklamalı dizin*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1993.

Lewis, Geoffrey Lewis. “Hiçbir zaman Var Olmamış Olan Sekiz Yıldız”, *Erdem*, 3 (9), (1987): s. 819-828 (28 Eylül 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erdem/issue/44561/552915> adresinden erişildi.)

Li, Yong-söng. "Some Star Names in Modern Turkic Languages-I (Çağdaş Türk Dillerinde Bazı Yıldız Adları-I)." *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 62.1: 121-156.

Thackson, W. M. Jr. *Zahirüddin Muhammad Babur Mirza Baburnama, Chaghatay Turkish text with Abdul-Rahim Khankhanan's Persian translation; Turkish transcription, Persian edition and English translation part I: 1-245, part II: 246-537, part III: 538-904*. Cambridge: Harvard University, 1993.

Toparlı, Recep – Vural, Hanifi - Karaatlı, Recep. *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü* (Vol. 835). Ankara: Türk Dil Kurumu, 2007.

Unat, Yavuz. “İslâm'da ve Türklerde Zaman ve Takvim”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi* (s. 18.). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004.

Unat, Yavuz. “Yıldız”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XLIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013. (06.10.2022 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/yildiz> adresinden erişildi.)

Unat, Yavuz. “Zic”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XXXIX, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013. (06.10.2022 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/zic> adresinden erişildi.)

Ünlü, Suat. *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2013.

Ünlü, Suat. *Harezm Altınordu Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2013.

Ünlü, Suat. *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2012

Üşenmez, Emek. *Karahanlı Türkçesinin Sözlüğü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, 2006.